

ПОЕТАПНЕ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ДІЙ НА ІНОЗЕМНІЙ МОВІ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВНЗ

В статье рассматривается учебный процесс по изучению иностранного языка в неязыковом вузе с точки зрения теории поэтапного формирования умственных действий, определяются цели, мотивы обучения. Освоение иноязычной языковой речевой деятельности представляется как многоуровневый процесс движения от простого к сложному.

The article deals with the teaching process, concerning the English Language study in the non-linguistic University from the point of view of the stage forming mental performance. Determined the purposes and motives.

Навчальний процес з вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ є не лише процесом повідомлення і засвоєння знань, розвитку вмінь і навичок, але й складною системною організацією, управління і розвитку пізнавальної діяльності студентів, що знаходиться в тісному зв'язку із психологією навчання. Навчальний процес, у розумінні С.І. Архангельського, - це система постійного звертання до активної розумової роботи студентів, до їх психічної діяльності. Науково-природною основою такої системи є наука закономірностей фізіології вищої нервової діяльності і психології навчання [1,113].

У психології і методиці навчання іноземної мови шляхи розвитку принципу єдності психічної і практичної, внутрішньої і зовнішньої діяльності відображені в роботах П.Я. Гальперіна, М.А. Давидової, Л.А. Леонтьєва, А.Р. Лурія, А.М. Матюшкіна, Н.Ф.Тализіної, Д.Б. Ельконіна та ін. Психічна діяльність, що спрямована на засвоєння іноземної мови, як і будь-яка інша розумова діяльність, проходить декілька етапів, зазнаючи якісних змін, перетворюючись із зовнішньої діяльності у внутрішню, психічну.

А.А.Леонтьєв, говорячи про реальне співвідношення процесу мислення і процесу мовленнєвого спілкування, підтримує ту тенденцію в сучасній психології навчання мови, представники якої виступають за "підключення" іноземної мови до різних аспектів інтелектуальної діяльності учнів [3,118]. Дослідження А.М. Матюшкіна дають підставу виокремити продуктивні психічні процеси, що забезпечують суб'єктивне відкриття нового на підставі психічних новоутворень [4,9].

Аналіз досліджень і публікацій можна було б продовжити, але, мабуть, наведених прикладів достатньо, щоб говорити про актуальність проблеми формування розумових дій у практиці навчання Іноземних мов у немовному ВНЗ.

У цій статті об'єктом удосконалення виступає навчання Іноземних мов немовного ВНЗ, що диктується соціальним замовленням суспільства у

сфері освіти і переглядом теорії практики навчання іншомовної мовленнєвої діяльності.

Теоретичну основу дослідження склали праці відомих психологів з переосмислення управління процесом засвоєння знань. П.Я. Гальперін у кожній людській діяльності виділяє орієнтовну виконавчу і контрольну частину [2,25]. Орієнтовна частина пов'язана з використанням об'єктивних умов для успішного виконання дії, забезпечує перетворення в пізнавальній сфері того, кого навчають. Контрольна частина корегує отримання знання відповідно до заданих зразків.

Ми дотримуємося думки Н.Ф. Талізінної про те, що дія, перш ніж стати розумовою, узагальненою, скороченою (редукованою) і засвоєною, проходить через перехідні стани. Основні з них і складають етапи засвоєння дії, кожна з яких характеризується сукупністю змін основних властивостей (параметрів) дії [6,107].

Пропонована нами шкала поетапного формування розумових дій іноземною мовою, що побудована як єдиний поступовий багаторівневий процес руху від простого до складного, реалізується в такому порядку.

Управління навчальною діяльністю студента передбачає такий максимальний вплив на його психічну діяльність, який би сприяв формуванню його пізнавальної активності з метою досягнення певних цілей навчання і виховання. Здійснення такого управління під час навчання іншомовної мовленнєвої діяльності можливе за умови виконання системи вимог. Ці вимоги передбачають певні цілі й мотиви навчання. Мета навчання - це формування вмій і навичок здійснення мовленнєвої діяльності іноземною мовою. Мотив - це наявність потреби в оволодінні знаннями і застосуванні сформованих навичок і вмій у конкретному акті комунікації.

Поетапне формування розумових дій може бути застосоване для навчання тих, у кого сформоване логічне понятійне мислення. Мовне знання засвоюється свідомо внаслідок механізмів довільного запам'ятовування. Разом з тим запам'ятовування може бути і недовільним під час вільного використання засвоєних мовних засобів у мовленнєвому акті.

У нашій роботі ми керуємося розумінням сутності засвоєння знань і перетворенням їх в уміння і навички з точки зору інтеріоризації, тобто формування зовнішнього відносно психіки пропонованого знання у внутрішні знання. За такого підходу стан навчального процесу стосовно іноземної мови представляє собою множину рівнів ступеня сформованості навичок і вмій. Їх формування відбувається у часі. На кожному окремому етапі той, хто навчається, отримує знання і практичні навички застосування цього знання, що надасться йому на даний момент навчання.

На першому етапі відбувається попереднє ознайомлення з діяльністю іноземною мовою й умовами її виконання. Слідом за Н.Ф.

Тализіною, ми розуміємо особливістю діяльності на цьому етапі факт інтеріоризації розумових дій того, хто навчає, розкриття їх перед тим, кого навчають, у матеріальній або матеріалізованій формі. Той же, кого навчають, ще зовсім не володіючи цими діями, використовує раніше сформовані дії (здебільшого в перцептивній і розумовій формі) і складає орієнтовну основу нової дії [6,108].

На цьому етапі дуже актуальним є пошук економних і об'єктивних способів виявлення рівня підготовленості студентів до тривалої роботи над іноземною мовою у ВНЗ. До таких способів належить тестування, яке дозволяє визначити наявність цілого ряду індивідуально-психологічних якостей, необхідних для здійснення мовленнєвої діяльності іноземною мовою, сформованості позитивного ставлення до цієї діяльності. Діагностичне тестування дозволяє встановити наявність або відсутність конкретних знань з іноземної мови, які будуть необхідні для формування заданого виду пізнавальної діяльності. Дані вихідного стану рівня знань студентів використовуються для виявлення індивідуальних особливостей тих, кого навчають, індивідуалізація навчальної діяльності, введення багаторівневої системи навчання іноземної мови. Для студентів, що мають необхідний мовний і мовленнєвий рівень, доцільно здійснювати певне корегування програм щодо скорочення кількості завдань на початкових етапах навчання у ВНЗ і переходу процесу засвоєння на наступний етап.

Наступні етапи є послідовним виконанням системи вправ, що спрямована на поетапне формування розумових дій і забезпечує різний ступінь автоматизації навичок і вмінь.

Форма виконання вправ на другому етапі забезпечує початковий ступінь автоматизації виконання дії. Найважливішою характеристикою ДДІ є її засвоєність, що передбачає легкість і швидкість її реалізації. Спочатку виконання дії відбувається з усвідомленням кожної операції, але поступово спостерігається збільшення темпу виконання.

Які типи вправ виділяються для цього етапу, і як вони організовані в систему? Характер вправ повинен відповідати набутим навичкам. Головна роль повинна належати усним вправам. Перевага надається вправам, що розвивають пам'ять, мислення, уяву, увагу. Автоматизація навичок і вмінь досягається за рахунок свідомого підходу до виконання вправ залежно від здійснюваних розумових і мнемічних операцій.

Погоджуючись з І.В. Рахмановим, ми розрізняємо вправи для засвоєння мовного матеріалу і вправи для розвитку усного мовлення, тобто мовні і мовленнєві, репродуктивні і рецептивні вправи тощо [5,38].

На даному етапі поетапного формування розумових дій в умовах свідомого опанування іноземної мови не виправдано повністю виключити рідну мову із процесу навчання.

Ми поділяємо думку прибічників порівняльно-зіставного

методу вивчення Іноземних мов, що рідна мова може бути природною опорою під час навчання іноземної. Протягом оволодіння іноземною мовою питома вага рідної мови зменшується.

Третій і четвертий етапи передбачають подальше формування розумових дій щодо оволодіння Іншомовною мовленнєвою діяльністю. Дія набуває автоматичного характеру, приймає розумову форму, формується зовнішнє мовлення про себе. Акцент робиться на навчання змісту думки і її побудову, а не на оформлення думки мовними засобами. Але важливість практичного опанування граматики мови, що вивчається, незаперечна. Свідомість у засвоєнні граматики означає свідоме вживання в мовленні матеріалу, що засвоюється, розуміння, що та чи інша граматична форма, зумовлена необхідністю виразити конкретний зміст. Мовленнєві моделі допомагають виробити стереотипи, на підставі яких студенти можуть самостійно виражати свої думки.

Аналіз низки підручників з англійської мови для студентів немовних ВНЗ, що з'явилися останнім часом, свідчить, що в них міститься велика кількість комунікативних вправ, які орієнтовані на практичне використання граматичних явищ в тому чи іншому виді мовленнєвої діяльності, тренують граматичні форми з урахуванням їх значення для комунікації. Таким чином, кожне мовне явище розглядається з точки зору виконуваного ним смислового завдання, а студенти повинні усвідомлювати, що порушення, наприклад, часової співвідносності дієслова не просто суперечить певному правилу, а спотворює спілкування, перешкоджає розумінню.

Для кожної граматичної категорії необхідне встановлення системно-структурної організації для зовнішнього і внутрішнього оформлення в мовленні. Так, для англійського дієслова достатніми граматичними категоріями є стан, спосіб, час, часова співвідносність й аспект. Граматичне оформлення слова не суперечить комунікативній методиці навчання іноземній мові, тому що граматичні структури відбираються свідомо з пам'яті того, кого навчають, з урахуванням змістового аспекту висловлювання.

Під час поетапного формування розумових дій організація контролю за засвоєнням матеріалу також проходить декілька стадій, змінюючись від систематичного контролю у зовнішній формі на початкових етапах навчання до контролю про себе у внутрішньому мовленні. Частота контролю студентів з боку викладача залежить від етапу засвоєння і може навіть варіюватися в межах кожного етапу.

Отже, будь-яке навчання повинне розпочинатися з вибору діяльності (конкретного об'єкта управління) і визначення мети управління (навчання). Навчання іноземної мови, як і будь-якої іншої дисципліни, організовується для вирішення певних завдань, вміння творчо застосувати ці знання на практиці. Принцип зв'язку навчання з життям, поетапне формування

розумових дій вимагає, щоб знання, які формуються, у тих, кого навчають, у процесі пізнавальної діяльності забезпечили б їм вирішення завдань спілкування іноземною мовою.

Література:

1. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерности, основы и методы. М., Высшая школа, 1980, с.113.
2. Гальперин П.Я. Введение в психологию. М.: Изд-во Московского госуд. универ-та, 1976, с.25.
3. Леонтьев А.А. Психология общения. М.: Смысл, 1997, с.118.
4. Матюшкин А.М. Актуальные проблемы психологии в высшей школе. М.: Знание, 1977, с.91.
5. Рахманов И.В. Обучение устной речи на иностранном языке. М.: Высшая школа, 1980, с.38.
6. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. М.: Изд-во Московского госуд. ун-та, 1984, с.107.